

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”

ПРАВА ЛЮДИНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТАХ

Підручник

За загальною редакцією
кандидата юридичних наук Н.І. Петрецької,
доктора юридичних наук, професора Ю.М. Бисаги

Ужгород
2018

УДК 342.7(477+4)
П 68

Рекомендовано до друку Вченою Радою юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол № 4 від 14 листопада 2018 р.)

Рецензенти:

Берназюк Ян Олександрович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, суддя Верховного Суду України

Бобровник Світлана Василівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дешко Людмила Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного публічного права КНТЕУ

Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. – Ужгород, Видавничий дім “Гельветика”, 2018. – 482 с.
ISBN 978-966-916-689-0

Без вступного слова та передісторій – тільки основне. Ця монографія виконана на кафедрі конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ» з надією, що вона буде корисною для вас, Дорогі Читачі!

УДК 342.7(477+4)

ISBN 978-966-916-689-0

© Авторський колектив, 2018
© ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, 2018

Авторський колектив:

Петрецька Наталія Іванівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Бисага Юрій Михайлович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Белов Дмитро Миколайович – доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Громовчук Мирослава Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Джуган Володимир Васильович – кандидат юридичних наук, ст. викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Заборовський Віктор Вікторович – доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Когут Марина Генадіївна – асистент кафедри теорії та історії держави і права ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Коцкулич Вероніка Вікторівна – викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Лазур Ярослав Володимирович – доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Лакатош Наталія Йосипівна – асистент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Ланьо Іван Іванович – Свалявський міський голова.

Ленгер Яна Іванівна – доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Лушпин Володимир Іванович – Протоієрей Мукачівської єпархії УПЦ.

Нечипорук К.О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Нечипорук Г.Ю. – аспірант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Палінчак Микола Михайлович – доктор політичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Сарай Алла Іванівна – ст.викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Фрідманський Роман Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І	
ГЕНЕЗИС ПРАВ ЛЮДИНИ	8
1.1. Зародження уявлень про права людини	8
1.2. Покоління (хвилі) прав людини	12
1.3. Сучасні концепції прав людини	31
1.4. Права людини в історії українського державотворення	39
РОЗДІЛ 2	
ПРАВО І ОСОБА. ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ	52
2.1. Особа як суб'єкт права. Поняття “людина”, “особа”, “особистість”, “індивід”, “громадянин”, “суб'єкт”	52
2.2. Поняття, структура та види правового статусу особи	60
2.3. Правосуб'єктність як елемент правового статусу особи	65
2.4. Громадянство як елемент правового статусу особи	68
2.5. Поняття “свободи” особи та її види	73
2.6. Поняття та види прав людини та громадянина	79
2.7. Поняття законного інтересу особи	84
2.8. Основні обов'язки людини та громадянина	87
2.9. Юридична відповідальність особи	91
РОЗДІЛ 3	
ПРИНЦИПИ, ГАРАНТІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ	
І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА	97
3.1. Поняття та види принципів правового статусу особи	97
3.2. Поняття та види гарантій забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина	111
3.3. Обмеження прав і свобод людини і громадянина	119

3.4. Правовий статус людини і громадянина в умовах особливих правових режимів	124
--	-----

РОЗДІЛ 4**ГРОМАДЯНСЬКІ (ОСОБИСТІ) ПРАВА 130**

4.1. Право на життя	130
4.2. Право на повагу гідності	138
4.3. Право на особисту свободу та недоторканість	143
4.4. Право на недоторканість житла та іншого володіння особи	150
4.5. Право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання	153
4.6. Право на приватність	156
4.7. Право на таємницю кореспонденції	163
4.8. Право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань	166
4.9. Право на свободу думки, совісті та релігії	169

РОЗДІЛ 5**ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 181**

5.1. Право на свободу асоціацій	181
5.2. Право на громадянство	187
5.3. Проблематика запровадження подвійного громадянства в Україні	196
5.4. Право на участь в управлінні державними справами	202
5.5. Право на мирні збори, мітинги, походи та демонстрації	215
5.6. Право на звернення громадян	219

РОЗДІЛ 6**ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 226**

6.1. Право на власність	226
6.2. Право на приватну власність	230
6.3. Право власності українського народу	234
6.4. Право на користування об'єктами державної та комунальної власності	239
6.5. Право на підприємницьку діяльність	243

РОЗДІЛ 7	
СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	249
7.1. Право на працю	249
7.2. Право на страйк	258
7.3. Право на відпочинок	262
7.4. Право на житло	265
7.5. Право на достатній життєвий рівень	269
7.6. Право на соціальний захист та соціальне забезпечення	274
7.7. Право на державну підтримку та захист сім'ї	279
7.8. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування	292
7.9. Право на освіту	299
РОЗДІЛ 8	
КУЛЬТУРНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	307
8.1. Право на участь у культурному житті	307
8.2. Право на свободу літературної, наукової і технічної творчості	313
8.3. Право на результат інтелектуальної власності	318
РОЗДІЛ 9	
ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА-ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	322
9.1. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля	322
9.2. Право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту	336
РОЗДІЛ 10	
МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА	344
10.1. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському праві	344
10.2. Система міжнародного захисту прав людини та основних свобод: універсальні та регіональні механізми	350

РОЗДІЛ 11	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД	
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	372
11.1. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина у національному праві.	372
11.2. Гарантування прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України.	378
11.3. Інститут конституційної скарги в Україні.	386
11.4. Забезпечення та захист прав людини і громадянина органами правосуддя.	400
11.5. Процесуальний порядок захисту прав людини і громадянина органами прокуратури України, дізнання, досудового слідства та органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність.	416
11.6. Адвокатура в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина.	430
11.7. Інститут уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.	446
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	454